

De transformatie van actieve belastinglatenties

Hoe tijdelijke verschillen kunnen transformeren in rechten op voorwaartse verliesverrekening

Dr. Mr. Drs. G.W.J.M. Kampschöer

1 Inleiding

Het artikel is met name gebaseerd op één hoofdstuk uit mijn proefschrift. In dit artikel komen achtereenvolgens aan de orde de verhouding tussen fiscale en vennootschappelijke jaarrekening (2), de regelgeving en jurisprudentie met betrekking tot actieve belastinglatenties (3), enig commentaar op deze regelgeving en jurisprudentie (4) en een korte conclusie (5).

2 Fiscale versus vennootschappelijke jaarrekening

Fiscale verliesverrekeningsregels hebben belangrijke gevolgen voor de vennootschappelijke jaarrekening. Bij het opstellen van de vennootschappelijke jaarrekening speelt namelijk de vraag of aan rechten op voorwaartse verliesverrekening, een waarde kan dan wel moet worden toegekend. Bij het uitblijven van voldoende fiscale winst binnen genoemde termijn vervalt het recht winsten in de toekomst te verrekenen met verliezen uit het verleden en heeft dit recht zijn waarde verloren. In Nederland is de termijn voor voorwaartse verliesverrekening van verliezen niet zijnde aanloopverliezen beperkt tot 8 jaar. Na verloop van deze termijn zijn deze rechten 'verdampt'.

In Nederland kunnen de fiscale winst en de vennootschappelijke winst van elkaar afwijken, doordat

het fiscale en vennootschappelijke winstbegrip inhoudelijk niet volledig aan elkaar gelijk zijn. In de vennootschappelijke jaarrekening geeft een tijdelijk verschil tussen deze twee grootheden aanleiding tot een toerekening naar periode. Binnen de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd, speelt het toerekening- en het causaliteitsbeginsel namelijk een prominente rol. Dit, om tot een zodanig inzicht te komen dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en resultaat in de vennootschappelijke jaarrekening. Technisch kan een en ander worden bereikt door het in de jaarrekening opnemen van een balanspost waarop deze verschillen, ter egalisatie in de tijd, tijdelijk kunnen worden 'geparkeerd'. Het opnemen van een dergelijke balanspost wordt het opnemen van een belastinglatentie genoemd.

Twee soorten belastinglatenties kunnen worden onderscheiden. Enerzijds passieve belastinglatenties en anderzijds actieve belastinglatenties. Passieve belastinglatenties hebben het karakter van een voorwaardelijke verplichting waarvan de oorsprong in het lopend of een afgesloten boekjaar ligt. Actieve belastinglatenties hebben het karakter van een voorwaardelijke vordering waarvan de oorsprong in het lopend of een afgesloten boekjaar

Dr. Mr. Drs. G.W.J.M. Kampschöer studeerde Nederlands recht (RUL), Fiscaal recht (UvA), Bedrijfseconomie (VU/UvA) en Accountancy (UvA). In 1992 is hij gepromoveerd te Leiden. Hij is thans werkzaam bij het ministerie van Financiën en tevens verbonden aan de leerstoel Externe Verslaggeving van de Universiteit van Amsterdam.

ligt. Naast actieve belastinglatenties die voortvloeien uit algemene tijdelijke verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke winst, worden onderscheiden actieve belastinglatenties die specifiek voortvloeien uit rechten op voorwaartse verliesverrekening.

3 De regelgeving en jurisprudentie

Allereerst dient opgemerkt te worden dat in de wetgeving (Titel 9, Boek 2 BW) geen expliciete regels met betrekking tot actieve belastinglatenties zijn neergelegd. In de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving wordt wel expliciet melding gemaakt van actieve belastinglatenties. Twee Richtlijnen zijn in dit kader te onderscheiden. De in januari 1984 en mei 1992 gepubliceerde (ontwerp)-Richtlijnen (in dit artikel verder 'oude' respectievelijk 'nieuwe' Richtlijnen genoemd).

3.1 De 'oude' Richtlijnen

In de 'oude' Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving werden – ten aanzien van de beoordeling van de toekomstige fiscale winst – aan het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening zwaardere eisen gesteld dan aan het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen. Als algemene regel voor de verwerking van de actieve belastinglatenties werd in hoofdstuk 2.53, alinea 510 van de 'oude' Richtlijnen voorgeschreven dat zij: '(.....) dienen te worden gewaardeerd, indien en voor zover ten minste tot het bedrag ervan ook passieve belastinglatenties voorkomen met dezelfde looptijd. Is aan deze voorwaarde niet voldaan, dan is waardering anders dan op nihil alleen toelaatbaar, indien en voor zover er redelijkerwijze niet aan hoeft te worden getwijfeld dat de toekomstige fiscale winst voldoende zal zijn voor de verrekening'. In alinea 518 van deze Richtlijnen merkte men met betrekking tot de specifieke verwerking van actieve belastinglatenties uit hoofde van verliesverrekening op: 'Verwerking (.....) conform alinea 510 is slechts mogelijk, indien gedurende

de termijn van de voorwaartse verliescompensatie, binnen de compensatietermijn voldoende fiscale winsten ontstaan. In het algemeen geldt voor compensabele verliezen slechts de mogelijkheid van compensatie met passieve latenties met dezelfde looptijd binnen de compensatieperiode'. Hieruit blijkt dat men in de 'oude' Richtlijnen aan het opnemen van specifiek, actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening een zwaardere eis stelde dan in zijn algemeenheid aan het opnemen van actieve belastinglatenties was verbonden. Aan actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening werd namelijk de eis gesteld dat er voldoende fiscale winsten *ontstonden* binnen de voorwaartse verliesverrekenings-termijn. Aan het opnemen van actieve belastinglatenties in zijn algemeenheid – bij afwezigheid van actieve en passieve belastinglatenties met de zelfde looptijd – werd echter slechts de eis gesteld dat er *redelijkerwijze* niet aan hoeft te worden getwijfeld, dat er voldoende fiscale winsten *zouden ontstaan*. Alinea 518 gaf daarbij aan dat voor actieve belastinglatenties uit hoofde van verliesverrekeningsrechten in het algemeen slechts verrekening mogelijk zou zijn, indien tegenover de verliesverrekeningsrechten binnen de verliesverrekeningsperiode voldoende passieve belastinglatenties stonden. Het was voor het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van verliesverrekeningsrechten derhalve niet voldoende dat er redelijkerwijs niet aan hoefde te worden getwijfeld, dat de toekomstige fiscale winsten voldoende zouden zijn. De gedachte die ten grondslag lag aan het stellen van een zwaardere eis voor het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening, was de vrees dat deze rechten mogelijkerwijs niet geëffectueerd zouden kunnen worden door het uitblijven van fiscale winst binnen de beperkte verliesverrekeningstermijn. In dit artikel zal ik trachten aan te geven waarom een dergelijk onderscheid naar soort mijns inziens niet relevant is. De 'oude' Richtlijnen waren naar mijn mening zelfs inconsistent en onjuist.

3.2 De 'nieuwe' Richtlijnen

In de 'nieuwe' Richtlijnen wordt aan het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening geen andere eisen meer gesteld dan aan het opnemen van actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen. Aan beiden wordt de eis gesteld dat 'in redelijkheid mag worden aangenomen' dan wel 'mits redelijkerwijs vast staat' dat de realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden. Als algemene regel wordt voor de verwerking van de belastinglatenties in hoofdstuk 2.53, alinea 509 voorgeschreven: *'Alle belastinglatenties als gevolg van tijdelijke verschillen dienen in de waardering te worden betrokken. Uitzondering op deze regel is opgenomen in alinea 512'*. In alinea 520 van deze Richtlijnen wordt opgemerkt met betrekking tot de specifieke verwerking van actieve belastinglatenties uit hoofde van verliesverrekening: *'Voor de behandeling van de uit voorwaartse verliescompensatie voortvloeiende latente belastingvordering wordt verwezen naar alinea 512.'* In alinea 512 wordt opgemerkt met betrekking tot de specifieke verwerking van actieve belastinglatenties: *'Een actieve belastinglatentie dient te worden gewaardeerd indien in redelijkheid mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden. Indien in redelijkheid niet mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden, dient een actieve latentie te worden gewaardeerd tot het bedrag waarvoor ook een passieve latentie voorkomt, mits:*

- *redelijkerwijs vast staat dat de actieve latentie verrekend kan worden met de passieve latentie;*
- *de passieve latentie niet ontstaan is uit hoofde van herwaardering.* Het waarderen van een actieve latentie op grond van het bestaan van een dergelijke passieve latentie zou leiden tot het in de jaarrekening als gerealiseerd voorstellen van niet gerealiseerde waardemutaties;
- *(.....)'*.

Uit voorgaande blijkt ten eerste dat de Raad in de 'nieuwe' Richtlijnen aan het opnemen van specifiek, actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening geen andere eisen meer stelt dan die, welke in zijn algemeenheid aan het opnemen van actieve belastinglatenties worden gesteld. Ten tweede blijkt dat men in deze 'nieuwe' Richtlijnen aan het opnemen van actieve belastinglatenties wel een aanvullende eis stelt ten opzichte van passieve belastinglatenties in zijn algemeenheid. De gedachte die ten grondslag ligt aan het stellen van een aanvullende eis voor het opnemen van actieve belastinglatenties, lijkt wederom de vrees dat deze actieve belastinglatenties mogelijk niet te zijner tijd niet geëffectueerd zullen kunnen worden. In dit artikel zal trachten aan te geven waarom een dergelijke redelijkheidstoetsing als onderscheidend criterium mijns inziens theoretisch eveneens onjuist is.

3.3 De jurisprudentie

Ook in de rechtspraak is de vraag, of en zo ja op welke wijze actieve belastinglatenties mogen worden opgenomen aan de orde geweest zowel bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam als bij de Hoge Raad. Uit deze jurisprudentie kan worden geconcludeerd dat het opnemen van actieve belastinglatenties – zowel uit hoofde van tijdelijke verschillen als uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening – in beginsel toelaatbaar is 'indien in redelijkheid mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden'. In dit artikel zal ik tevens trachten aan te geven waarom het door de Hoge Raad gehanteerde criterium mijns inziens dient te worden aangescherpt.

4 Commentaar op de regelgeving en jurisprudentie

Zoals in voorgaande paragraaf opgemerkt waren mijns inziens de 'oude' Richtlijnen met betrekking tot de verwerking van rechten op fiscale verliesverrekening in de vennootschappelijke jaarrekening inconsistent en onjuist. Inconsistent, omdat

deze Richtlijnen enerzijds volledige waardering van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening voorschreven, indien daar binnen de verliesverrekeningstermijn voldoende passieve belastinglatenties tegenover stonden en anderzijds bij de waardering van actieve belastinglatenties ten aanzien van de looptijd waarbinnen actieve tegenover passieve belastinglatenties stonden in zijn algemeenheid geen verlenging toestonden met de termijn voor verliesverrekening. Onjuist, omdat het doel van deze Richtlijnen diende te zijn de bevordering van het wettelijke vereiste inzicht, zoals geformuleerd in artikel 362, lid 1 BW. Dit inzicht werd door de te voorzichtige benadering van de waardering van actieve belastinglatenties, juist niet verschaft. De oorzaak van de inconsistentie is naar mijn mening gelegen in het feit dat men in de 'oude' Richtlijnen actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening principieel onderscheidde van de overige actieve belastinglatenties. Men heeft zich naar mijn mening toentertijd niet (voldoende) gerealiseerd dat hier geen sprake was van een principieel verschil, maar eerder van een gradueel verschil. Actieve belastinglatenties uit tijdelijke verschillen die bij het ontbreken van voldoende fiscale winst niet direct kunnen worden geëffectueerd, worden namelijk getransformeerd in actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening. Het is niet logisch aan actieve belastinglatenties die nog kunnen worden getransformeerd in actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening, strengere eisen te stellen ten aanzien van de looptijd waarbinnen actieve tegenover passieve belastinglatenties mogen staan, dan aan actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening zelf.

Op grond hiervan zou ik er voor willen pleiten het onderscheid naar aard van de actieve belastinglatenties (wel, dan wel niet uit hoofde van rechten op verliesverrekening) als een niet principieel doch slechts gradueel onderscheid te laten vervallen. Het feit dat dit onderscheid in de 'nieuwe' Richtlijnen is komen te vervallen heeft dan ook mijn volledige instemming. Dat deze Richtlijnen evenwel aan *alle* actieve belastinglatenties de

nadere (subjectieve) voorwaarde stellen dat in redelijkheid moet kunnen worden aangenomen dat zij te zijner tijd zullen kunnen worden gerealiseerd, acht ik principieel onjuist. Naar mijn mening dienen situaties waarbij actieve belastinglatenties met *zekerheid* worden gerealiseerd principieel te worden onderscheiden van situaties waarbij realisatie onzeker is. Het al dan niet bestaan van *zekerheid* omtrent de realisatie van de belastinglatenties zou mijns inziens als onderscheidend criterium dienen te worden gehanteerd. Indien belastinglatenties voor honderd procent zeker worden gerealiseerd, past het mijns inziens nimmer – met een beroep op het voorzichtigheidsbeginsel – voor het al dan niet waarderen van belastinglatenties nadere (subjectieve) voorwaarden te stellen. Slechts indien de realisatie van belastinglatenties onzeker is, komt men toe aan toetsing aan het voorzichtigheidsbeginsel. Uitsluitend in die onzekere situatie is het stellen van nadere eisen voor het al dan niet waarderen van actieve belastinglatenties naar mijn mening juist. Deze nadere eisen zullen mijns inziens betrekking dienen te hebben op de mate van onzekerheid en niet mogen worden gebaseerd op de aard van de belastinglatenties. Naar mijn mening dienen derhalve situaties waarbij actieve belastinglatenties met zekerheid worden gerealiseerd principieel te worden onderscheiden van situaties waarbij realisatie onzeker is.

In de volgende voorbeelden – waarin dit principiele onderscheid steeds als richtsnoer wordt gehanteerd – zal ik trachten een en ander te verduidelijken. Allereerst zal worden ingegaan op de vraag wanneer actieve belastinglatenties met zekerheid worden gerealiseerd. Vervolgens zal beknopt de situatie worden behandeld waarin de realisatie van actieve belastinglatenties onzeker is.

4.1 Actieve belastinglatenties worden zeker gerealiseerd

Er zijn verschillende situaties te onderkennen waarin actieve belastinglatenties met zekerheid zullen worden gerealiseerd. Een dergelijke situatie kan worden onderkend indien en voor zover tot

een gelijk bedrag passieve belastinglatenties met een zelfde looptijd staan tegenover actieve belastinglatenties. Realisatie van de actieve belastinglatenties geschiedt dan namelijk onder zekerheid, dat wil zeggen onafhankelijk van onzekere toekomstige ontwikkelingen. Het duidelijkst is dit te illustreren met het volgende voorbeeld waarbij passieve belastinglatenties staan tegenover actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen.

Voorbeeld A:

uitgangspunten

passieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0	looptijd
– uit hoofde van tijdelijke verschillen f 200.000	5 jaar
Totaal: f 200.000	

actieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0	looptijd
– uit hoofde van tijdelijke verschillen f 220.000	5 jaar
Totaal: f 220.000	

jaarwinsten: nihil

Uitwerking voorbeeld A:

kolom	1	2	3	4
jaar	f	f	f	f
0				
1	40.000	44.000	40.000	4.000
2	40.000	44.000	40.000	4.000
3	40.000	44.000	40.000	4.000
4	40.000	44.000	40.000	4.000
5	40.000	44.000	40.000	4.000
Totaal	200.000	220.000	200.000	20.000

In vorenstaand voorbeeld (A) vloeien beide belastinglatenties voort uit tijdelijke verschillen tussen de vennootschappelijke en fiscale winst en zijn de looptijden van beide belastinglatenties aan elkaar gelijk. De actieve belastinglatenties van f 220.000,- overtreffen de passieve belastinglatenties met f 20.000,-. In dit eenvoudige voorbeeld zijn de looptijden waarbinnen beide belastinglatenties tot afwikkeling komen gelijk. Het is daarom eenvoudig vast te stellen dat het slechts tot een bedrag van f 200.000,- (zie kolom 3) zeker is dat de actieve belastinglatenties zullen worden gerealiseerd door verrekening

met passieve latenties. Dit onafhankelijk van toekomstige ontwikkelingen. Slechts de realisatie van de resterende f 20.000,- (zie kolom 4) aan actieve belastinglatenties is – indien wordt geabstraheerd van verliesverrekening – onzeker en zal daarom afhankelijk zijn van het behalen van toekomstige winst.

Het vaststellen van het bedrag aan actieve belastinglatenties dat zeker zal worden gerealiseerd door verrekening met passieve belastinglatenties is evenwel al minder eenvoudig, indien de looptijden waarbinnen beide belastinglatenties tot afwikkeling komen, van elkaar verschillen. In een dergelijke situatie is het – om tot een juiste vaststelling te komen van het bedrag aan actieve belastinglatenties dat zeker zal worden gerealiseerd door verrekening met passieve latenties – noodzakelijk om de opbouw van zowel de actieve als de passieve belastinglatenties uit te splitsen in jaarlagen. Door deze uitsplitsing worden de verschillen in looptijd manifest. Een en ander wordt geïllustreerd in het navolgende voorbeeld B.

In voorbeeld (B) (zie p. 350) overtreffen de actieve belastinglatenties van f 220.000,- wederom de passieve belastinglatenties met f 20.000,-. Doordat de looptijden waarbinnen beide belastinglatenties tot afwikkeling komen ook in samenstellende delen van elkaar verschillen, mag hieruit niet zonder meer worden geconcludeerd dat de actieve belastinglatenties ook in dit voorbeeld tot een bedrag van f 200.000,- zonder meer zullen worden gerealiseerd. Immers de actieve belastinglatenties zijn opgebouwd uit latenties die deels gedurende 10 en deels gedurende 8 jaar vrijvallen. De passieve belastinglatenties daarentegen zijn opgebouwd uit latenties waarvan de vrijval zich over een termijn van 5 dan wel 15 jaar uitstrekt. In de in voorbeeld B beschreven situatie worden de actieve belastinglatenties tot een bedrag van f 134.000,- (zie kolom 3) zeker gerealiseerd door verrekening met passieve latenties. Dit wederom onafhankelijk van toekomstige ontwikkelingen. Slechts het realiseren van de resterende f 86.000,- (zie kolom 4) is – indien wederom wordt geabstraheerd van verliesverrekening – onzeker en zal afhankelijk zijn van het behalen van toekomstige winst.

Voorbeeld B:

uitgangspunten

		looptijd
passieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0		
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 50.000	5 jaar
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 150.000	15 jaar
Totaal:	f 200.000	
actieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0		
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 20.000 ¹	10 jaar
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 200.000	8 jaar
Totaal:	f 220.000 ²	

jaarwinsten: nihil

Uitwerking voorbeeld B:

kolom	1	2	3	4
jaar	f	f	f	f
0	-	-	-	-
1	20.000	27.000	20.000	7.000
2	20.000	27.000	20.000	7.000
3	20.000	27.000	20.000	7.000
4	20.000	27.000	20.000	7.000
5	20.000	27.000	20.000	7.000
6	10.000	27.000	10.000	17.000
7	10.000	27.000	10.000	17.000
8	10.000	27.000	10.000	17.000
9	10.000	2.000	2.000	0
10	10.000	2.000	2.000	0
11	10.000	-	0	0
12	10.000	-	0	0
13	10.000	-	0	0
14	10.000	-	0	0
15	10.000	-	0	0
Totaal	200.000	220.000	134.000	86.000

In vorenstaande voorbeelden is steeds uitgegaan van verrekening van actieve belastinglatenties uit tijdelijke verschillen met passieve belastinglatenties eveneens uit tijdelijke verschillen. Dit roept enerzijds de vraag op of de aard van de passieve belastinglatenties invloed heeft op de hoogte van de – door middel van verrekening met deze passieve belastinglatenties – met zekerheid te realiseren actieve belastinglatenties en anderzijds de vraag of de aard van de actieve belastinglatenties invloed heeft op de hoogte van de met zekerheid te realiseren actieve belastinglatenties. De eerste vraag – die mijns inziens bevestigend dient te worden beantwoord – zal in het beknopte kader van dit artikel verder buiten beschouwing blijven. De

Voorbeeld C:

uitgangspunten

		looptijd/ jaar
passieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0		
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 50.000 ³	vanaf: 11e t/m: 15e
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 150.000	vanaf: 11e t/m: 25e
Totaal:	f 200.000	

actieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0

- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 20.000	vanaf: 1e t/m: 10e
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 200.000	vanaf: 1e t/m: 8e
Totaal:	f 220.000 ⁴	

jaarwinsten⁵ nihil

Uitwerking voorbeeld C:

kolom	1	2	3	4
jaar	f	f	f	f
0	-	-	-	-
1	-	27.000	0	27.000
2	-	27.000	0	27.000
3	-	27.000	0	27.000
4	-	27.000	0	27.000
5	-	27.000	0	27.000
6	-	27.000	0	27.000
7	-	27.000	0	27.000
8	-	27.000	0	27.000
9	-	2.000	0	2.000
10	-	2.000	0	2.000
11	20.000	-	0	0
12	20.000	-	0	0
13	20.000	-	0	0
14	20.000	-	0	0
15	20.000	-	0	0
16	10.000	-	0	0
17	10.000	-	0	0
18	10.000	-	0	0
19	10.000	-	0	0
20	10.000	-	0	0
21	10.000	-	0	0
22	10.000	-	0	0
23	10.000	-	0	0
24	10.000	-	0	0
25	10.000	-	0	0
Totaal	200.000	220.000	0	220.000

afzonderlijke behandeling van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening in de regelgeving doet vermoeden dat ook op de tweede vraag het antwoord bevestigend zou dienen te zijn. Ik meen evenwel van niet. Actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen kunnen namelijk worden getransformeerd in actieve belastinglatenties uit hoofde van verliesverrekening. Dit is het duidelijkst te illustreren aan de hand van twee voorbeelden. Daartoe zal voorbeeld C worden uitgewerkt conform de 'oude' Richtlijnen. De wijze waarop deze situatie naar mijn mening, in afwijking van de voorgestelde 'nieuwe' Richtlijnen, zou dienen te worden behandeld, zal aan de hand van voorbeeld D aan de orde worden gesteld.

In vorenstaand voorbeeld (C) overtreffen de actieve belastinglatenties wederom de passieve belastinglatenties met f 20.000,-. Doordat de looptijden van de actieve belastinglatenties, ook na in jaarlagen te zijn gesplitst, in het geheel niet overeenkomen met de looptijden van de passieve belastinglatenties was het volgens de 'oude' Richtlijnen slechts toegestaan de actieve belastinglatenties te activeren, indien en voor zover voldoende toekomstige winsten werden verwacht. Indien derhalve geen toekomstige winsten werden verwacht, dienden deze actieve belastinglatenties volgens de 'oude' Richtlijnen op nihil te worden gewaardeerd. Naar mijn mening is het in een dergelijke situatie op nihil waarden van aanwezige actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen onjuist. Immers door het niet overeenkomen van de looptijden staat slechts vast dat de actieve belastinglatenties niet in het jaar zelf zullen kunnen worden gerealiseerd door verrekening met passieve belastinglatenties. Dat wil evenwel nog niet zeggen dat de actieve belastinglatenties niet in een later jaar zullen kunnen worden gerealiseerd door verrekening met passieve belastinglatenties. Actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen kunnen zich namelijk transformeren in actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening en wel op de volgende wijze: indien *directe* verrekening van actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen niet in het jaar

zelf realiseerbaar blijkt – in verband met het ontbreken van tegengestelde passieve belastinglatenties dan wel overige fiscale winsten – ontstaat in dat jaar een recht op verliesverrekening. De actieve belastinglatentie die op basis daarvan kan worden gevormd, zal de zelfde omvang hebben als die van de (oude) actieve belastinglatenties uit tijdelijke verschillen waaruit zij is voortgevloeid. Mijns inziens dient in een dergelijke situatie tevens te worden bezien tot welk bedrag – onafhankelijk van eventueel te verwachten toekomstige winsten – alsnog *indirect* doch *zeker* in latere jaren zal worden gerealiseerd. Tot dit bedrag dienen de actieve belastinglatenties dan namelijk alsnog te worden geactiveerd.

Indien het volgend voorbeeld D (dat op de zelfde uitgangspunten is gebaseerd als voorbeeld C) nu wordt uitgewerkt zonder dat aan de – mijns inziens te strenge – eis van gelijke looptijden wordt voldaan, krijgt men de volgende opstelling.

Zoals uit voorbeeld (D) (zie p. 352) blijkt, wordt een deel van de actieve belastinglatentie *zeker* – derhalve onafhankelijk van eventuele toekomstige winsten – gerealiseerd, ook indien niet wordt voldaan aan de voorwaarde dat de actieve en passieve belastinglatentie een zelfde looptijd dienen te hebben. Dat een deel zeker wordt gerealiseerd, vloeit voort uit het feit dat voor realisering van een actieve belastinglatentie niet uitsluitend van belang is de aanwezigheid van voldoende passieve belastinglatenties binnen de looptijd van de tijdelijke verschillen die aanleiding geven tot het vormen van een actieve belastinglatentie. Tevens is van belang dat de termijn voor verrekening kan worden verlengd door de mogelijkheden tot fiscale verliesverrekening. Het bedrag dat in dit voorbeeld zeker zal worden gerealiseerd is f 114.000,- (kolom 5) terwijl uitsluitend f 106.000,- (kolom 6) afhankelijk is van toekomstige winsten. Uitsluitend bij de activering van dit deel van de actieve belastinglatentie speelt enige mate van onzekerheid en komt men toe aan toetsing aan het voorzichtigheidsbeginsel.

Indien in het voorbeeld (D) de rechten op verliesverrekening onbeperkt in de tijd verre-

Voorbeeld D:

uitgangspunten

		looptijd/ jaar
passieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0		
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 50.000	vanaf: 11e t/m 15e
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	<u>f 150.000</u>	vanaf: 11e t/m: 25e
	Totaal: f 200.000	
actieve belastinglatenties ontstaan in jaar 0		
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	f 20.000 ⁶	vanaf: 1e t/m: 10e
- uit hoofde van tijdelijke verschillen	<u>f 200.000</u>	vanaf: 1e t/m: 8e
	Totaal: f 220.000	
jaarwinsten ⁷	nihil	

Uitwerking voorbeeld D:

kolom	1	2	3	4	5	6	7
jaar	f	f	f	f	f	f	f
0	-	-	-	-	0	0	0
1	-	27.000	0	27.000	0	0	27.000
2	-	27.000	0	27.000	0	0	54.000
3	-	27.000	0	27.000	0	0	81.000
4	-	27.000	0	27.000	0	0	108.000
5	-	27.000	0	27.000	0	0	135.000
6	-	27.000	0	27.000	0	0	162.000
7	-	27.000	0	27.000	0	0	189.000
8	-	27.000	0	27.000	0	0	216.000
9	-	2.000	0	2.000	0	27.000	191.000
10	-	2.000	0	2.000	0	27.000	166.000
11	20.000	-	0	0	20.000	7.000	139.000
12	20.000	-	0	0	20.000	7.000	112.000
13	20.000	-	0	0	20.000	7.000	85.000
14	20.000	-	0	0	20.000	7.000	58.000
15	20.000	-	0	0	20.000	7.000	31.000
16	10.000	-	0	0	10.000	17.000	4.000
17	10.000	-	0	0	4.000 ⁸	-	0
18	10.000	-	0	0	0	-	0
19	10.000	-	0	0	0	-	0
20	10.000	-	0	0	0	-	0
21	10.000	-	0	0	0	-	0
22	10.000	-	0	0	0	-	0
23	10.000	-	0	0	0	-	0
24	10.000	-	0	0	0	-	0
25	10.000	-	0	0	0	-	0
Totaal:	200.000	220.000	0	220.000	114.000	106.000	-

kenbaar zouden zijn geweest – zoals dat in Nederland het geval is bij aanloopverliezen en zoals ook voor gewone verliezen in de Oriëntatie-

nota fiscaal vestigingsbeleid als mogelijkheid is geopperd – zou zelfs f 200.000,- met zekerheid worden gerealiseerd. Naast de f 114.000,- (kolom 5), die bij de huidige beperkte termijn van verliesverrekening zeker wordt gerealiseerd, zou namelijk tevens de f 86.000,- (zie de toelichting onder noot 8), die thans door de mogelijkheid van verliesverdamping niet zeker wordt gerealiseerd, met zekerheid worden gerealiseerd. Slechts de realisatie van wederom (zie voorbeeld A) f 20.000,- zou in een dergelijke situatie afhankelijk blijven van het behalen van toekomstige winsten.

Het activeren van actieve belastinglatenties omdat realisatie zeker is, dient in dit kader te worden opgevat als het salderen van actieve met passieve belastinglatenties. Immers indien er in de toekomst geen fiscale winst meer zou worden behaald – waardoor de verliesverrekeningrechten verdampen – hoeft over de resterende passieve belastinglatenties ook niet meer te worden afge-rekend. Door de aanwezigheid van rechten op voorwaartse verliesverrekening verkrijgt men derhalve de zekerheid dat over de passieve belastinglatenties niet meer zal behoeven te worden betaald. En mocht er in de toekomst wel fiscale winst worden behaald, dan zullen deze rechten op voorwaartse verliesverrekening tot gevolg hebben dat daardoor ten laste van de vennootschappelijke jaarrekening zoveel minder effectief aan belastinglasten zal behoeven te worden gebracht dat daarmee de, nu 'plotseling' over de passieve belastinglatenties, te betalen belasting kan worden aangevuld. De aanvulling bedraagt in die situatie exact het bedrag dat nodig is om tot de belastinglast in de vennootschappelijke jaarrekening te komen die correspondeert met het wettelijk tarief van de vennootschapsbelasting. Daardoor is er geen sprake van een lastenverzwaring in de volgende jaren waarin winst wordt gemaakt. De winstjaren dragen hierdoor de belastingdruk die zij veroorzaken en de verliesjaren genieten de belastingvoordelen die de verliesverrekeningsregels daaraan toekennen.

Met of zonder enige toekomstige fiscale winsten hebben derhalve deze rechten op voorwaartse

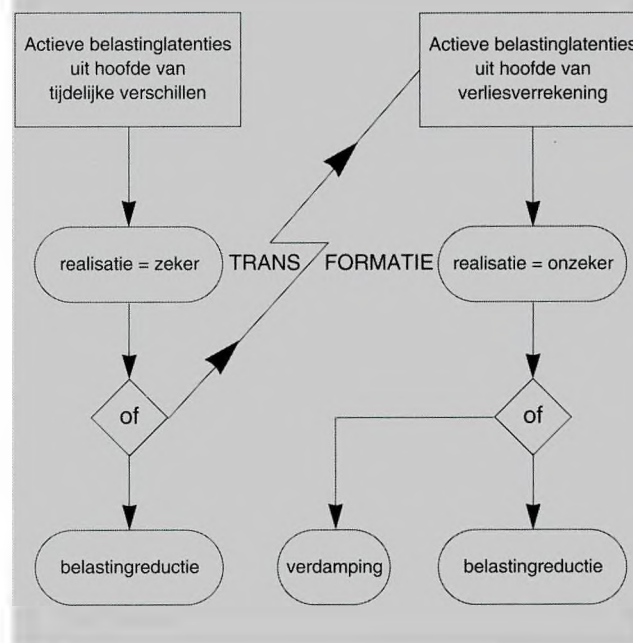
verliesverrekening een waarde. Hoogstens zou men kunnen opmerken dat de wijze waarop deze verliesverrekeningrechten worden aangewend van elkaar zullen verschillen, afhankelijk van het al dan niet verwachten van toekomstige fiscale winsten. Indien namelijk toekomstige fiscale winsten niet uitblijven, wordt de waarde van deze rechten gevonden in het feit dat over deze toekomstige winst minder belasting hoeft te worden betaald dankzij gebeurtenissen – het lijden van verlies – uit het verleden. Indien toekomstige fiscale winsten wel uitblijven wordt de waarde van deze rechten gevonden in de zekerheid dat de afwikkeling van de passieve belastinglatenties niet tot belastingheffing leidt. Hierdoor kunnen deze passieve belastinglatenties op nihil worden gewaardeerd. Per saldo is het effect hiervan gelijk aan het volledig opnemen van zowel de passieve als de actieve belastinglatentie.

Nu heeft het illustreren van een stelling aan de hand van enkele voorbeelden naar mijn mening altijd iets verdachts. De voorbeelden kunnen immers selectief zijn gekozen en er kunnen aan de voorbeelden impliciete veronderstellingen ten grondslag liggen die de geldigheid van de stelling beperken. Ten aanzien van de gekozen voorbeelden meen ik evenwel dat alle – in dit kader relevante – denkbare situaties aan de orde zijn geweest. Een ander verloop van de relevante cijfers zal niet tot een andere conclusie leiden. Maar ook zonder naar vorenstaande voorbeelden te verwijzen zal het duidelijk zijn dat het bij het activeren van actieve belastinglatenties, indien en voor zover deze zeker zijn te salderen met passieve belastinglatenties, niet gaat om een onzekere situatie die voorzichtig dient te worden gewaardeerd, maar om een situatie van zekerheid waarbij het voorzichtigheidsbeginsel buiten beschouwing behoort te worden gelaten. Een dergelijke 'zekere' situatie doet zich voor indien actieve belastinglatenties binnen de verliesverrekeningstermijn met passieve belastinglatenties kunnen worden verrekend, ondanks het feit dat de looptijden (zelfs na in jaarlagen te zijn uitgesplitst) van actieve en passieve belastinglatenties niet overeenkomen.

Zoals reeds eerder opgemerkt, is het mijns

inziens relevanter op basis van 'zeker' dan wel 'onzeker' te onderscheiden dan een onderscheid aan te brengen op grond van de aard van de actieve belastinglatenties (wel, dan wel niet uit hoofde van rechten op verliesverrekening). Immers actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen die niet direct kunnen worden geëffectueerd door het ontbreken van fiscale winst, gaan – bij het veronderstellen van continuïteit van de onderneming – niet verloren maar worden getransformeerd in actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening.

Voorbeeld E:

Over de afwikkeling van actieve belastinglatenties uit hoofde van tijdelijke verschillen bestaat derhalve nimmer onzekerheid: bij voldoende fiscale winst worden zij direct geëffectueerd, bij het ontbreken van voldoende fiscale winst worden zij getransformeerd in actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening. Derhalve kan uitsluitend omtrent de afwikkeling van actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening onzekerheid bestaan en dan nog alleen, indien deze rechten niet binnen de voor de verliesverrekening geldende termijnen

met passieve belastinglatenties kunnen worden verrekend. Indien deze rechten wel binnen de voor de verliesverrekening geldende termijnen met passieve belastinglatenties kunnen worden verrekend is realisatie mijns inziens objectief verzekerd en acht ik een toetsing aan een subjectief criterium als: 'indien in redelijkheid mag worden aangenomen' dan wel 'mits redelijkerwijs vast staat' onjuist. Uitsluitend in een 'werkelijk onzekere' situatie, waarbij actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op verliesverrekening *niet* binnen de voor de verliesverrekening geldende termijnen met passieve belastinglatenties kunnen worden verrekend acht ik toetsing aan een dergelijk subjectief criterium niet onjuist.

4.2 Actieve belastinglatenties worden niet zeker gerealiseerd

Actieve belastinglatenties die binnen de verliesverrekeningstermijn *niet* met passieve belastinglatenties kunnen worden verrekend, omdat er geen of onvoldoende passieve belastinglatenties zijn, kunnen slechts worden geëffectueerd indien er in de toekomst – binnen de verliesverrekeningsstermijn – voldoende fiscale winst wordt behaald. In die situatie bestaat er werkelijk onzekerheid over het antwoord op de vraag of deze voorwaardelijke rechten uiteindelijk zullen kunnen worden benut. Deze onzekerheid vloeit voort uit het feit dat het niet zeker is of in de toekomst – binnen de verliesverrekeningstermijn – wel fiscale winst zal worden behaald. Dat in een dergelijke situatie, waarin van onzekerheid sprake is, het voorzichtigheidsbeginsel bij de waardering van rechten op voorwaartse verliesverrekening dient te worden betrokken, zal voor een ieder duidelijk zijn. Maar dient daaruit zonder meer te volgen dat activering van deze voorwaardelijke rechten achterwege dient te worden gelaten? Mijns inziens niet. De normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd omvatten immers naast het voorzichtigheidsbeginsel evenzeer het toerekenings- en causaliteitsbeginsel. Bij deze laatste beginselen staat voorop dat aan een jaar moet worden toegerekend hetgeen aan het betrokken jaar toekomt. Deze toerekening heeft tot gevolg dat in het jaar waarin

fiscaal verlies wordt geleden tevens in het zelfde jaar tot uitdrukking dient te worden gebracht de waarde van deze verliezen om toekomstige winsten onbelast te laten. Er bestaat in een dergelijke situatie tussen beide beginselen derhalve een duidelijke spanning die om een oplossing vraagt. De door de jurisprudentie ontwikkelde oplossing is: 'Voor een getrouwe weergave van de grootte van het vermogen is het verwerken in de balans van een actieve belastinglatentie toelaatbaar indien in redelijkheid mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim zal kunnen plaatsvinden'. De door de Raad voor de Jaarverslaggeving ontwikkelde oplossing: 'Een actieve belastinglatentie dient te worden gewaardeerd indien in redelijkheid mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden' heeft evenwel – voor actieve belastinglatenties uit hoofde van rechten op voorwaartse verliesverrekening die *niet met zekerheid* kunnen worden verrekend – mijn voorkeur boven die van de Hoge Raad. Immers de term 'toelaatbaar' suggereert een zekere vrijblijvendheid. Mijns inziens behoort er geen vrijblijvendheid te bestaan indien na afweging eenmaal vaststaat dat redelijkerwijs mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden. Actieve belastinglatenties *dienen* dan – ter verkrijging van een zodanig inzicht, dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat – te worden gewaardeerd.

Dit roept evenwel direct een volgende vraag op: 'wanneer kan in redelijkheid worden aangenomen dat realisatie te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden'? Dat het concretiseren van een algemeen geformuleerd beginsel weer nadere vragen oproept, is evenwel niet kenmerkend voor de problematiek met betrekking tot het waarderen van rechten op voorwaartse verliesverrekening. Dat zal in zijn algemeenheid zo zijn. In zo'n situatie zal men veelal de redelijkheid van de aanname onder andere trachten te relateren aan ervaringscijfers uit het verleden. Voor het waarderen van rechten op voorwaartse verliesverrekening waren evenwel – tot aan het verschijnen van mijn proefschrift – geen ervaringscijfers beschikbaar. Het

feit dat hier omtrent zo weinig bekend was, leek mij in het kader van een algemene beoordeling van de redelijkheid van de aanname dat rechten op voorwaartse verliesverrekening te zijner tijd worden gerealiseerd, een ernstige omissie. In deze lacune is door mij voorzien door middel van een veldonderzoek naar de praktijk van de verliesverrekening. Voor een uitvoerige beschrijving van dit veldonderzoek en de daarbij geïnterpreteerde methoden ter voorkoming van verliesverdamping verwijs ik naar mijn proefschrift. Eén belangrijke uitkomst van het onderzoek mag in het kader van dit artikel evenwel niet onvermeld blijven. Vastgesteld werd dat in de onderzoeksperiode bij belastingplichtige rechtspersonen waarvan de continuïteit verzekerd bleek en de resultaten niet reeds bij voorbaat waren vrijgesteld van belastingheffing of berustten op niet-zakelijke verhoudingen, realisatie van de rechten op voorwaartse verliesverrekening nagenoeg in alle gevallen plaatsvond. Verliesverdamping door het verstrijken van de verrekeningstermijn bleek slechts in uitzonderingsgevallen – namelijk in minder dan 1% van de gevallen – voor te komen.

5 Conclusie

Gegeven deze uitkomst van het onderzoek kan ik in situaties waarbij de continuïteit is verzekerd en de resultaten niet reeds bij voorbaat zijn vrijgesteld van belastingheffing of op niet-zakelijke verhoudingen berusten, geen valide argumenten onderkennen om aan het voorzichtigheidsbeginsel bij het waarden van rechten op voorwaartse verliesverrekening zwaardere eisen te stellen dan die welke worden gesteld aan het waarden van andere (onzekere) rechten. Bij een afweging tussen het voorzichtigheidsbeginsel en het toerekenings- en causaliteitsbeginsel wordt het wettelijke inzicht – om zich een verantwoord oordeel te kunnen vormen omtrent het vermogen en resultaat – mijns inziens niet verkregen door het voorzichtigheidsbeginsel onder alle omstandigheden zonder meer te laten prevaleren. Gegeven de uitkomsten van dit empirisch onderzoek behoort mijns inziens het voorzichtigheidsbeginsel uitsluitend zwaarder te wegen indien daartoe nadere

argumenten naar voren kunnen worden gebracht. Uit deze argumenten zou moeten blijken dat 'in redelijkheid *niet* mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim zal kunnen plaatsvinden'.

Literatuur

- Bak, G.G.M. (1988), Fiscale verliezen in de jaarrekening, in Eenvoud en doeltreffendheid, *FED*, Deventer.
- Beckman, H. (1988), Het arrest van de Ondernemingskamer inzake de jaarrekening 1976 van Van Gelder, *MAB* december 1980.
- Blokdijk, J.H. (1985), Actieve belastinglatenties en het voorzichtigheidsbeginsel, *MAB* januari 1985.
- Hoepen, M.A. van (1981), *Anticipated and deferred corporate income tax in companies financial statements*, Proefschrift EUR, Rotterdam.
- Kampschöer, G.W.J.M. (1992), *Kwantitatieve aspecten van fiscale verliesrekening en de consequenties voor de verwerking in de vennootschappelijke jaarrekening*, Proefschrift RUL, Datawyse, Maastricht.
- Zanden, P.M. van der (1991), *Maatschappelijk aanvaardbare normen voor de jaarrekening en goed koopmansgebruik*, Proefschrift EUR, Kluwer, Deventer.

Noten ter toelichting op de voorbeelden

- 1 Jaarlijkse vrijval passieve latencies (uit tijdelijke verschillen).
- 2 Jaarlijkse vrijval actieve latencies (uit tijdelijke verschillen).
- 3 Jaarlijks door *directe* verrekening met passieve latencies (uit tijdelijke verschillen) met zekerheid realiseerbare actieve latencies (uit tijdelijke verschillen).
- 4 Jaarlijks niet door *directe* verrekening met passieve latencies (uit tijdelijke verschillen) met zekerheid realiseerbare actieve latencies (uit tijdelijke verschillen).
- 5 Door *indirecte* verrekening met passieve latencies (uit tijdelijke verschillen) met zekerheid realiseerbare actieve latencies (oorspronkelijk uit hoofde van tijdelijke verschillen en vervolgens getransformeerd in rechten op verliesrekening).
- 6 Noch door *directe* noch door *indirecte* verrekening met passieve latencies (uit tijdelijke verschillen) met zekerheid realiseerbare actieve latencies (oorspronkelijk uit hoofde van tijdelijke verschillen en vervolgens getransformeerd in rechten op verliesrekening).
- 7 Cumulatieve stand van de verliesverrekeningsrechten.
- 8 Op dit tijdstip worden de laatste verliesverrekeningsrechten van f 4.000,- (f 2.000,- + f 2.000,- met een ouderdom van 8 en 7 jaar uit respectievelijk jaar 9 en 10) verrekend. Doordat in de voorgaande jaren reeds voor f 106.000,- aan rechten op verliesverrekening zijn verdampt door het verstrijken van de verrekeningstermijn kunnen deze rechten niet meer worden aangewend om de resterende jaarlijkse vrijval waarvoor passieve belastinglatencies zijn gevormd van f 86.000,- (f 10.000,- – f 4.000,- uit jaar 17 + 8 * f 10.000,- uit de jaren 18 t/m 25) te compenseren.